

sözü gözəlləşdirmək və mənasını gücləndirmək olduğundan sitatlara yumoristik üslubda olan ifadələr daxil edilməməli, dini dəyərlərə zidd olan mövzuları əhatə edən sözlərdən uzaq durulmalıdır. Sitatda qeyd olunan ayə və hədislərin mənalarda heç bir dəyişikliyə yol vermək olmaz, ayə və hədislər hansı mənada işlədilmişdirsə, istinad edilən mətnlərdə də eyni mənada işlədilməlidir.

Klassik Şərq poetikasında müştərək, ortaqlıq mirasdan istifadə yönümlü üslubi fiqurlar arasında *təlmih* və *təzmin* də var (Saraç, 2011: s.85-93). Əsərdə hər hansı tarixi hadisəyə, şəxsiyyətə və ya bədii əsərə eyham vurulması kimi təlmih və başqasının beytini öz şeirinə daxil etmək mənasında olan təzmin irsal-i-məsələ oxşasalar da, fərqli poetizmlərdir. İrsal-i-məsələ xalq deyimlərindən, xalq arasında sabitləşmiş idiomatik məzmunu sahib, hamı tərəfindən anlaşılan və qəbul edilən, müəyyən qədər stereotipləşmiş mülahizələri ehtiva edir. Bu üslubi fiqur poeziyada həm müəllif arqumentasiyası kimi çıxış edir, həm də lirik Mənin sosial bağlılığını aşkarlayan vasitəyə dönüşür. Müasir poeziyada da rast gəldiyimiz bu fiqurun mətdaxili istifadəsində müəllif niyyətinin sosioloji bağlantıları üzə çıxır. Etnik-mədəni və ictimai yaddaş konkret mətnlə ünsiyyətə girir, sinxron müstəvidə diaxron əlaqələrin yaranmasına zəmin hazırlayır. Məsələn, “Uzaq elləri də bir-bir dolan göz /*Gəzməyən tanımaz, görməyən bilməz.* (Hüseyn Arif); Nə çoxdur gündüzün, gecənin şəri, / Daddıq ağrısını hər müsibətin / Bir misal da çəkim gəlmişkən yeri / *Yaratmaq asandır, yetirmək çətin* (Hüseyn Arif); Xəyanət küləkləri harın-harın əssə də, / Ölüm, həsrət, ayrılıq qapıları kəssə də, / Dərdli könül inciyib rüzgardan küssə də, / Mərdlər arxayın olsun, *dünya namərdə qalmaz!*; / Sınar dağların bel, bu qədər ah götürməz / Adı insan olan kəs belə günah götürməz. Yerdə bəndə götürsə, göydə Allah götürməz, Qəm yemə, dəli könlüm, *nahaq qan yerdə qalmaz!* (Zəlimxan Yaqub) Qoymadı birləşək təkəbbürümüz, *Yeyən yüzü oldu, əkən birimiz.* (Musa Yaqub)” kimi nümunələrdə kursivlə verilmiş ifadələr özündən əvvəlki və ya sonrakı beytlərdə verilmiş fikri əsaslandırmaq üçün istifadə olunmuş irsal-i-məsələ kimi diqqəti cəlb edir. Təbii ki, modern interpretasiyanın dəyişmə mexanizmi də özünü göstərir. Həmin ifadələrin atalar sözləri və deyimlərlə qurduğu əlaqələrin dolaylı yolları məhz bu mexanizmdən törəyir.

Müasir ədəbiyyatşünaslığımızda şeirin ənənəvi forma və formullarla bağlantısının araşdırılması geniş, dərin, ciddi yanaşma tələb edən məsələdir və bir o qədər də vacibdir. Bu yanaşma ədəbiyyatın etno-mədəni kontekstini görmək, ənənənin dominantlığını müəyyən etmək, kulturoloji integrasiya prosesində öz və özgəni adlandırmaq istiqamətlərini ehtiva edən kompleks metoddur. Təkcə, irsal-i-məsələ üzərindən aparılan kiçik əhatə dairəsi olan bir müşahidənin qənaətləri göstərir ki, klassik poeziyadan müasir şeirə kifayət qədər semantik kodlar və qəlib- formullar miras qalmışdır.

Ədəbiyyat

1. AKTAŞ, Hasan (2002). Edebi Sanatlar (modern Türk şiirinde), İstanbul: Çizgi Yayınevi
2. CABBAROV, Xasay (1993). Sənətkar, söz, üslub: bədii üslubda obrazlılıq problemi. Bakı: Azərnəşr
3. KÜLEKÇİ, Numan (2013). Edebi Sanatlar, 6. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
4. RÜSTƏMOVA, Azadə (2014). Seçilmiş əsərləri (iki cild). Birinci cild. Bakı: Elm nəşriyyatı
5. SARAÇ, M.A. Yekta (2011). Eski Türk edebiyatına giriş : Söz sanatları. Ankara: Anadolu Üniversitesi
6. UZUN, Mustafa İsmet (2000). “İktibas” DİA, C.22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

DAN BRAUNUN “KOD DA VİNÇİ” ƏSƏRİNDƏ TƏZAD VƏ OKSİMORON ÜSLUBİ VASİTƏLƏRİNİN TRANSFORMASIYASI

Əliyeva Rəyva Yavər qızı

Dissertant, baş müəllim

Azərbaycan Dillər Universiteti, Azərbaycan

Orcid id: 0000-0002-2460-455X

Abstract: Language is a means of understanding and comprehension that serves the various manifestations of human thought. A.M.Demirchizadeh notes that the question of how to use language in comprehension and understanding attracts more attention, because they are more important than the clarification of the concept of style.

It is known that each language has a certain number of stylistic tools. These stylistic devices enrich the language of works of art, adding colorful shades. A number of writers purposefully use such stylistic figures in their works of art.

The main reason for this is to attract the reader's attention, to add emotion to the language of the work of art, to express the inner and outer world of the image they create, the feelings and emotions they experience to the most subtle point. Of course, the number of these ideas can be increased, but it should be noted that this is an individual approach, each writer or poet has his own individual approach to this issue. The main object of research of the article we have written is antithesis and oxymoron, which express contradictions. These two stylistic tools can be transformed from one to another by the method of transformation. To substantiate this interesting point, we turn to Dan Brown's *Cod Da Vinci*. The writer used the above-mentioned stylistic figures with great skill.

Before proceeding to the interpretation of the examples, it is necessary to make a brief comment on both stylistic figures. One of the linguists, V.A.Kukharenko, described the antithesis as follows: "The antithesis is the most effective means of expression used to reveal the contradictions in the nature of figures, images, objects."

M.D.Kuznets noted that the oxymoron is a stylistic figure, through which the signs (quality, movement, and situation) that are reflected in the object of conversation are given. It is a clash of words that cannot be used logically. Usually these words are a pair of antonyms.

Indeed, we agree with the views expressed by both linguists and want to state that both antithesis and oxymoron are the ideal stylistic means of expressing the conflicting aspects of concepts, characters or ideas in an artistic, expressive way. We will base these nuances on examples we have selected from Dan Brown's novel.

It should also be noted that it is not always possible to transform antithesis into oxymoron by the method of transformation. We can come across such examples that it is impossible to apply such transformations, both in terms of meaning and structure.

Thus, in the end, it should be noted that Dan Brown's novel "*Cod Da Vinci*" is rich in stylistic means, both antithesis and oxymoron, which is the main object of study of our article. Each sample we selected from the novel clearly observed the transition of both stylistic figures from one stylistic medium to another by means of the transformation method, and provided a basis for a detailed interpretation of the specific features of such transformations. We also clarified that such transformations cannot be applied to the entire antithesis used in language.

Key words: oxymoron, antithesis, transformation, stylistic, stylistic devices, stylistic figures.

Dil insan təfəkkürünün müxtəlif təzahürə malik fəaliyyətinə xidmət edən dərkətmə və anlaşıma vasitəsidir. Ə.M.Dəmirçizadə isə qeyd edir ki, dərkətmə və anlaşımada dildən istifadənin nə şəkildə olması məsələsi diqqəti daha çox cəlb edir, çünki bunlar üslub anlayışının aydınlaşmasından mühüm əhəmiyyətə malikdir. (Dəmirçizadə, 1962, s.24-28)

Məlumdur ki, hər bir dildə müəyyən sayda üslubi vasitələr var. Bu üslubi vasitələr bədii əsərlərin dilini zənginlədirir, rəngarəng çalarlar əlavə edir. Bir sıra yazıçılar bu kimi üslubi fiqurları yazıb yaratdıqları bədii əsər nümunələrində məqsədyönlü olaraq istifadə edirlər. Buna əsas səbəb oxucunun diqqətini çəkmək, bədii əsərin dilinə emosionallıq qatmaq, yaratdıqları obrazın istər daxili, istərsə dəxarici dünyasını, keçirdikləri hiss və həyəcanı ən incə məqamına kimi ifadə etməkdir. Şübhəsiz ki, bu fikirlərin sayını artırmaq olar, ancaq qeyd edək ki, bu fərdi yanaşmadır, hər bir yazıçı və ya şairin bu məsələ haqqında öz fərdi yanaşması vardır.

Yazdığımız məqalənin əsas tədqiqat obyekti özündə ziddiyyəti ifadə edən təzad və oksimorondur. Bu iki üslubi vasitə transformasiya metodu ilə birindən digərinə çevrilə bilər. Bu maraqlı məqamı əsaslandırılmış şəkildə ifadə etmək üçün Dan Braunun "*Cod Da Vinçi*" əsərinə müraciət etmişik. Yazıçı adı çəkilən üslubi fiqurları çox böyük məharətlə istifadə etmişdir.

Nümunələrin şərhinə keçməzdən öncə hər iki üslubi fiqur haqqında qısa şərh qeyd etmək lazımdır. Dilçilərdən V.A.Kuxarenko antitezanı belə səciyyələndirmişdir: "*Antiteza - fiqurların, obrazların, obyektlərin xarakterindəki ziddiyyətləri açmaq üçün istifadə edilən ən təsirli bir ifadə vasitəsidir.*" (Kukharenko, 1986, 84-85)

M.D.Kuznets qeyd edirdi ki, oksimoron üslubi fiqurdur, onun vasitəsi ilə danışq obyektinə əks olan əlamətlər (keyfiyyət, hərəkət, vəziyyət) verilir. Bu, məntiqcə bir yerdə işlədilər bilməyən sözlərin toqquşmasıdır. Adətən bu sözlər antonim cütüldür. (Кузнец, 1960, с. 34-35)

Həqiqətən də hər iki dilçinin ifadə etdikləri fikirlərlə razılışırıq və bildirmək istəyirik ki, istər təzad, istərsə də oksimoron anlayışların, xarakterlərin və ya fikirlərin bir-birinə zidd olan tərəflərini bədii, ifadəli şəkildə göstərmək üçün ən ideal üslubi vasitələrdir. Biz bu nüansları Dan Braunun romanından seçdiyimiz nümunələrlə əsaslandıracağıq.

Romandan seçdiyimiz ilk nümunəyə nəzər salaq:

Pain is good, Silas whispered, repeating the sacred mantra of Father Josemaría Escrivá—the Teacher of all Teachers. Although Escrivá had died in 1975, his wisdom lived on, his words still whispered by thousands of faithful servants around the globe as they knelt on the floor and performed the sacred practice known as "corporal mortification" (*bədən xəsarəti*) (Dan Brown, 2003, p.30)

Bu nümunədə "*Pain is good*" cümləsi təzaddır, çünki bilirik ki, təzad sintaktik üslubi vasitədir və cümlə daxilindəki əks anlayışları göstərir. Burada "ağrı yaxşıdır" fikri təzad yaradır. Ağrının yaxşı bir şey olması mümkünsüzdür. Ağrı əzəb verir, istər mənəvi, istərsə də fiziki. Burada Silas bədən xəsarəti ilə hiss olunan ağrının yaxşı olduğunu ona görə pıçıldaıyır ki, bu ağrı ilə təmizlənmək olduğuna inanır, günahlarından təmizlənmək.

Onu da qeyd edim ki, "*Pain is good*" təzadını transformasiya metodu ilə oksimarona çevirmək olar, "*a good pain*" kimi. "*Pain is good*" cümləsində təzadın mövcudluğu mübtəda və xəbərin ziddi fikirləri bildirməsidir. Ancaq "*a good pain*" nümunəsində əks fikirlər söz birləşməsinə tərəfləri arasındadır. Odur ki, oksimarona yaradır.

Langdon glanced at Fache's crucifix, uncertain how to phrase his next point. "The Church, sir. Symbols are very resilient, but the pentacle was altered by the early Roman Catholic Church. As part of the Vatican's campaign to eradicate pagan religions and convert the masses to Christianity, the Church launched a smear campaign against the pagan gods and goddesses, recasting their divine symbols as evil." (Vatikanın bütperəst dinləri yox etmək və kütlələri xristianlığa çevirmək kampaniyası çərçivəsində, Kilsə bütperəst tanrılara və tanrıçalara qarşı ilahi simvollarını pis elan edərək qaralama kampaniyasına başladı.) (Dan Brown, 2003, p.62)

"*Divine symbols as evil*" birləşməsi həm təzad, həm də oksimarona kimi qəbul edilə bilər. Çünki tədqiqat müddətində biz məhz bu tip bir çox nümunələrə rast gəldik, ancaq bu tip ifadələrin istər oksimarona, istərsə də təzadın təsnifatında öz əksini tapmadığının da şahidi olduq.

Bizim diqqətimizi çəkən odur ki, "*as*" ilə ifadə olunan bu tip ifadələri transformasiya üsulu ilə oksimarona çevirmək olur. Nümunəyə təkrara nəzər salaq və transformasiya ilə yaranacaq oksimarona diqqət edək:

divine symbols as evil (şeytan kimi ilahi rəmzlər)

evil divine symbols (şeytani ilahi rəmzlər)

"*Divine symbols as evil*" dedikdə üslubi vasitələrdən daha çox təzadla bənzəyir. Çünki iki əks mənalı anlayışın qarşı qarşıya qoyulduğunu müşahidə edirik. "*Evil divine symbols*" dedikdə isə zidd məna ifadə edən iki söz yanaşı işlənərək konkret oksimaronu əmələ gətirir və bu vasitənin istifadəsi ilə bədilik daha da artır, ifadə olunacaq fikir daha emosional çalar qazanır.

Onu da qeyd edək ki, burada da yenə bütperəstlər üçün ilahi hesab edilən tarqalar, xristinalar üçün şeytani qəbul edilirdi. Odur ki, bir daha eyni anlayışın iki zidd mənanı özündə birləşdirə bilməsi məqamını aydın müşahidə etmiş oluruq.

Even Da Vinci's enormous output of breathtaking Christian art only furthered the artist's reputation for spiritual hypocrisy. (Da Vinçinin çoxsaylı heyətləndirici xristian əsərləri belə sənətkarın mənəvi bir münafiq (riyakar-ikiüzlülük) kimi nüfuzunu gücləndirdi.)

Bu nümunədə biz həm oksimarona, həm də təzadı müşahidə edə bilirik. "*Spiritual hypocrisy*" birləşməsi oksimarondur. İfadə etdiyi məna "*ilahi və ya mənəvi ikiüzlülük*"-dür. *İkiüzlülük* elə bir sifətdir ki, onu ilahi adlandırmaq ziddiyyətin bariz sübutudur. Eyni zamanda "*ilahi ikiüzlülüğün*" kiminsə nüfuzunu yüksəltməsi məqamı isə təzaddır. Bu nümunədə işlədilən "*furthered*" feili "*spiritual hypocrisy*" ifadəsi ilə təzad təşkil edir. Beləliklə, məqaləmizin əsas tədqiqat obyektlərindən olan təzad və oksimarona bir cümlədə işlənməsi məqamını bir daha müşahidə etmiş olduq. Bu iki üslubi vasitənin bu cür ifadəsi mənanı daha da emosionallaşdırır və yazıçı oxucunun diqqətinə çatdırmaq istədiyi fikri daha parlaq ifadə edir.

Onu da vurğulamaq gərək ki, transformasiya metodu ilə təzadların oksimarona çevrilməsi hər zaman mümkün deyil. Elə nümunələrə rast gələ bilərik ki, bu kimi transformasiyaların tətbiqi imkansız olur, həm məna, həm də struktur baxımından. Dan Braunun "*Cod Da Vinçi*" romanından seçdiyimiz bir nümunəyə məhz bu nöqtəyi nəzərdən diqqət edək:

The crisp April air whipped through the open window of the Citroën ZX as it skimmed south past the Opera House and crossed Place Vendôme. In the passenger seat, Robert Langdon felt the city tear past him as he tried to clear his thoughts. His quick shower and shave had left him looking reasonably presentable but had done little to ease his anxiety (Sürətli duş və tərəş onu yetərinə cəlbədicə etdi, lakin narahatlığını azaltmaq üçün çox şey etmədi.). The frightening image of the curator's body remained locked in his mind. (Dan Brown, 2003, p.31)

Bu nümunədə istifadə olunan üslubi vasitə antitezadır. Cümləni təhlil edərkən müşahidə edirik ki, Silasın daxili aləmi ilə xarici görünüşü ziddiyyət təşkil edir, daxili hissləri ilə xarici görünüşü arasında əkslik var. Belə ki, o, düş qəbul edir, üzünü tərəş edir, xarici görünüşünü nizama salır, ancaq daxili gərginliyi isə keçmir. Bu da o deməkdir ki, xarici görünüşümüzə etdiyimiz təmizlik, etdiyimiz günahların daxilimizə verdiyi narahatlığı aradan qaldırmır. Nəticə etibarlı ilə daxili görünüşümüz ilə xarici görünüşümüz arasında təzad ortaya çıxır.

Beləliklə, sonda onu qeyd etməliyik ki, Dan Braunun "Cod Da Vinçi" romanı məqaləmizin əsas tədqiqat obyekti olan üslubi vasitələrlə, istər antiteza və istərsə də oksimoron ilə zəngindir. Romandan seçdiyimiz hər bir nümunə hər iki üslubi fiqurun transformasiya metodu vasitəsi ilə bir üslubi vasitədən digərinə keçid etməsini aydın şəkildə müşahidə etdik və bu kimi transformasiyaların spesifik xüsusiyyətlərini detallı şərh olunmasına zəmin yaratdıq. Onu da aydınlaşdırdıq ki, bu kimi transformasiyaları dildə işlədilən bütün təzadlara şamil etmək mümkün deyil.

Ədəbiyyat

1. Dan Brown, (2003). The Da Vinci Code, Doubleday (US).
2. Dəmirçizadə Ə.M. (1962). Azərbaycan dilinin üslubiyyatı. Bakı. - 271 s.)
3. Gaibova M.T., Jafarova L.M. (2007). Stylistics of the English language. Baku. - 112 p.
4. Galperin I.R. (1977). Stylistics. Moscow: "Higher school". - 322 p.
5. Kukharensko V.A. (1986). A book of practice in stylistics. Moscow. - 144 p.
6. Кузнец М.Д., Скребнов Ю.М. (1960). Стилистика английского языка. Л. Учпедгиз. - 175 с.

BƏKİR NƏBİYEVİN ƏDƏBİ-NƏZƏRİ DÜŞÜNCƏLƏRİNƏ DAİR BƏZİ QEYDLƏR

Rzayeva Qərənfil Zeyqəm qızı

Baş müəllim

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Ağcabədi filialı, Azərbaycan

Orcid id: 0000-0001-5759-826

Abstract. Baki Nabiyev began his activity in the most difficult period of our literature, in the struggle of ideas, the clash of ideals, the emergence of various tendencies in the attitude to art.

Bakir Nabiyev, who first entered our history of literary-theoretical thought with his authoritative monograph on Firudin bey Kocharli, published in 1963, was always in search of literature, tried to clarify literary-theoretical problems, issues that were overlooked at one or another stage of the literary-historical process.

Speaking about the scientific achievements of the Institute of Literature named after Nizami of ANAS, where he has been operating for many years, he also spoke about the important scientific-research issues facing him. He put forward the re-examination of the literary process in Azerbaijan, its stages, the classics of each stage, as well as literary and cultural monuments as an important research problem, and repeatedly stressed the need for a modern view of history for each stage.

Key words: Azerbaijan literary criticism, modern literary process, literature, literary criticism, literary criticism, literary-theoretical meetings, Bakir Nabiyev

Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı sahəsində, xüsusən onun müasir dövr tənqidçiləri nəslindən olan, ömrünü mənsub olduğu xalqın ədəbiyyatı, mədəniyyəti, mənəvi dəyərlərinin araşdırılmasına həsr edən görkəmli qələm sahiblərindən biri də akademik Bəkir Əhməd oğlu Nəbiyev olmuşdur.

İlk dəfə ədəbi-nəzəri fikir tariximizə 1963-cü ildə çap olunmuş Firudin bəy Köçərli haqqında yazdığı sanballı monoqrafiyası ilə daxil olan Bəkir Nəbiyev daim ədəbi axtarışda olmuş, ədəbi-nəzəri problemlərə, ədəbi-tarixi prosesin bu və ya digər mərhələlərində nəzərdən yayınmış məsələlərə aydınlıq gətirməyə çalışmışdır.

Bəki Nəbiyev ədəbiyyatımızın ən mürəkkəb bir dövründə, ideyalar mübarizəsi, ideallar çarpışması, sənətə münasibətin müxtəlif təmayüllərinin ortaya çıxdığı bir dövrdə fəaliyyətə başlamış, bu ideallar mübarizəsində özünün doğru bildiyi yoldan ayrılmamış və zəngin yaradıcılığı ilə ədəbi irsimizin dərinədən öyrənilməsi işində əhəmiyyətli addımlar atmışdır. Akademik B.Nəbiyevin ədəbi fəaliyyətinin təxminən son illərinə aid olan "Xəzan vurmasın" toplusu ədəbiyyatımız haqqında deyilmiş qiymətli fikir mənbəyi kimi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Topluya daxil olan məqalə və resenziyalarda ədəbiyyatımızın bu və ya digər məsələlərinə toxunulur ədəbiyyatşünaslıq elmimizin uğurları, problemləri və perspektivləri müəyyənləşdirilir.